

EMLÉKHELYEK

Borsi

Ha feltesszük a kérdést, minden kisdíák azonnal vágja a választ: II. Rákóczi Ferenc *Rodostóban* halt meg. Tudja ezt minden magyar. Történelmi közhely ez. Számos honfitársunk egy-egy farmer-bőr-arany túra alkalmával Isztambulba menet, vagy onnan jövet meg is látogatta a száműzetés házáat a *Márvány-tenger* partján.

De azt már sokkal kevesebben tudják, hogy hol született a „nagyságos fejedelem”. Felvidéken, a mai Szlovákiában, *Sátoraljaújhelytől* néhány kilométerre, a Bodrog jobb partján van egy kis falu. *Borsi* (szlovákul *Borša*) a neve. A Rákócziak ezen birtokán, a várkastély egyik sarokszobájában látta meg a napvilágot 1676. március 27-én Zrínyi Ilona fia, II. Rákóczi Ferenc. Zavaros idők voltak akkoriban. Végét járta a török világ, a magyar nemesek egyik része „lázadó” volt, másik része császárhű maradt. Kisebb-nagyobb katonacsapatok portyáztak mindenfelé. Zrínyi Ilona megtehetette volna, hogy erős várában, *Munkácson* ad életet gyermekének, de ő inkább az eldugott, kicsi birtokot, *Borsit*; s a vizesárokka körülvevett várkastélyt választotta. A legenda szerint a szomszédos ősi kis templomocskában keresztelték meg a kisfiút. S talán a harang – mely érte szólt – is ugyanaz, mely a toronyában van.

Borsi ősi települése a Bodrog folyó jobb partján fekszik, a Zempléni sziget-hegység déli lejtőin. Nevének eredetét pontosan nem tudjuk, utalások vannak arra, hogy a kabar törzsek egyik vezérééről, a legendás Borsról kaphatta.

...

A XIX–XX. század fordulóját immár több mint 700 lakossal fogadja Borsi községe. A nevezetes várkastély ma is áll, bár állaga nem valami fényes. Sokat jelentettek a XX. század negyvenes éveinek átalakító munkálatai, de a további évtizedek minden kétséget kizáróan szándékos nemtörődömsége és rosszindulata újabb károkat okozott. Most itt a lehetőség, hogy a szabadon választott önkormányzat a sarkára álljon és széles összefogással, végre teljes fényében ragyogjon újra fel az a hely, ahol a korát megelőző nagyszerű államférfi született, kinek nevét lángbetűk írták be a történelemkönyvbe.

*Bogoly János: „Betűkbe szedett régmúlt” 39-41. oldal
Mécs László Népfőiskola Királyhelmece 1994.*

Ha az ember *Sátoraljaújhelynél* átlépi a határt és az elágazásnál jobbra, *Királyhelmece* (Kralovsky Chlmece) felé tart; hamarosan *Borsiba* jut. A falu közepén, egy dombhat tetején jobbra kell fordulni. Túl a vasúti síneken – de még a futballpálya előtt – balra, egy nagy kertben, kiszáradt vizesárokka övezve áll a várkastély. Szomorú látvány. A falakon nincs vakolat, az ablaknyílások üresen tátognak. Itt született hát II. Rákóczi Ferenc! Mellészobra ott áll az épület előtti parkban.

„A földszintes vízvár IV. Béla király idejében épült 1264-ben. Tulajdonosa Csórsz Kérczek lett(,) a XIII. század végén Káji Tamás foglalta el erőszakkal, majd Róbert Károly király szerezte meg. 1387-ben Perényi Miklós tulajdonába került a birtok. 1431-ben Borsi és a vízvár újból Sátoraljaújhelyhez tartozik, és így a Pálócziaké. ... 1615-ben Lorántffy Mihály birtokolta. Ezen a révén öröklé ezt a Rákóczi család: (1600-1660) Lorántffy Zsuzsanna és I. Rákóczi György házassága létrejöttével. Ekkor éli fénykorát a borsi várkastély.”

Hajdú Jenő: Krónika

A nagyságos fejedelem szülőhelye Borsi 4. oldal Második kiadás 1999.

Többször nyitva találjuk az épület kapuját. Bátran lépünk beljebb! Balra, az épület falán egy – az 1800-as évek végén elhelyezett – *márványtáblát* találunk. A rajta lévő rongálások nyomai azt mutatják, hogy nem mindenki azért jött ide, hogy tisztelettel adózzék a nagy magyar emléke előtt. Az udvar azonban derűsebb képet mutat. Ha körülnézünk, itt már nemcsak a pusztítást láthatjuk, de az *újépítés nyomait* is.

Az irodában, vagy a kastély valamelyik termét járva egy középkorú férfival találkozunk, *Hajdú Jenő*vel. Ő mondja el, hogy a kastély száz esztendővel ezelőtt még *gyönyörű állapotban* volt. Am az ezerkilencszáznegyvenes években felújítás ürügyén *levették* a vakolatot. A háborút követő időszakban még katonai szállásnak használták, de azután már senkit sem érdekelt az egyre inkább pusztuló épület sorsa.

A várkastély sorsa beteljesedett volna, ha Hajdú Jenő nem elégei meg az elkésztő végki-fejlet közeledtét. Először öntevékenyen, szinte lopva, majd hivatalos papírokat is szerevve *kezdett el gondoskodni* az épületről. Megalakította a *II. Rákóczi Ferenc Emlékbizottságot*. Talpalt, szervezett. A kastély ügye személyes sorsává vált. A felújításhoz szükséges rengeteg pénzt – persze – egymaga nem képes előteremteni, de munkájával elérte a legfontosabbat: megkonggatta a vészharangot, és megakadályozta a további állagromlást. Téglajegyeket árul, nyáron vándortáboroknak ad szállást, hagyományörző kulturális rendezvényeket, nemzetközi folk-lórfesztivált szervez; minden év márciusában megrendezi a Rákóczi Napot. A kastély egyik termében szerény, de egyre bővülő anyagú kiállítást hozott létre, a születés szobájába pedig emléktáblát állíttatott. A befolyt összegből – ha már elegendő gyűlt össze – az épület egy-egy részét felújíttatja. A pénz lassan csordogál, de Hajdú Jenő kitartó ember...

Akinek Tokaj, Sárospatak felé vezet útja, látogassa meg *Borsit* is! Nem bánja meg! Téglajegyével hozzájárulhat II. Rákóczi Ferenc szülőházának rendbehozatalához. S talán megcsapja a történelmi szele is...

A vár képét lásd a hátsó borítón. (Szerk.)

Romhányi András

Multimédia barangolás várak és kastélyok között

Hírt adtunk már folyóiratunkban arról (2002/1. sz.), hogy a pécsi Talma Kiadó *Várak, kastélyok, legendák* címmel háromrészes CD-ROM sorozatot indított. Az első, amelyet bemutattunk, Felső-Magyarország, a második pedig az Alföld, a Tiszántúl, a Partium és Erdély 30 vármegyéjének váraiba, kastélyaiba vezették el a nézőt, olvasót. Eljuthatunk Szerbia és Szlovákia, Kárpátalja, Románia egykoron a történelmi Magyarország részét alkotó tájaira is. Most megjelent a záró rész is: a *Dunántúl és Horvát-Szlavónország* történelmi erősségeinek bemutatásával. A történelmi államalakulat újabb 21 megyéjét járhatjuk be a számítógép lehetőségeit kihasználva; az eddigi 340 után újabb 170 vár és kastély nyílik meg előttünk.

A program megteremtői egyértelműen megfogalmazták, hogy a tájékoztatás és a szórakoztatás a céljuk; nem történelmi elemzésre törekedtek, noha a hitelesség igényéről sem kívántak lemondani. A vállalt célkitűzésnek sikerült is megfelelni, s bár a program az előző két részben kialakított szerkezeti megoldásokra épül, igyekeztek azok használatának tanulságait a továbbfejlesztés céljából fölhasználni.

Csorba Csaba, Kósa Pál és *Szatank József* gyűjtötte egybe, foglalta képbe és szövegbe, amit a várakról tudni érdemes. A történet, a műemléki környezet, a mai állapot, a mondai hagyomány bemutatásával viszik közel a barangolás résztvevőt épített örökségünk emlékeihez. A szövegek a lényegre összpontosítanak, s bár – természetesen – neveket, évszámokat, történelmi eseményeket is említenek, nem élnek vissza az olvasó türelmével. Hiszen az írott szó itt csak egyik eszköze a tájékoztatásnak, s egyenértékű vele a képi bemutatás. Ezen a ponton érzékel-

jük leginkább a továbbfejlesztést az első lemezhez képest, nemcsak mennyiségében, hanem minőségében is nőtt a képanyag.

A korai ábrázolások, rajzok, térképrészletek bemutatása mellett még következetesebben törekedtek a szerkesztők arra, hogy a régi metszetek, művészi ábrázolások közlésével a várak arculatát, állapotát különböző korszakokban bemutassák. Így láthatók Hoefnagel rézmetszetei a XVI. és J. von Nypoort ábrázolása a XVIII. század végéről. Itt vannak L. Rohbock rajzai az 1860-as vagy Hány Gyula alkotásai az 1890-es évekből, s gyakran találkozunk Könyöki József műveivel, felméréseivel a XIX. század 80-as éveiből. Olykor kinagyított térképrészletek, illusztrációk közvetítenek művelődéstörténeti szempontból hasznosítható látványt. Ezeket képes levelezőlapok bemutatásával, valamint a mai állapotot szemléltető fényképekkel egészítik ki. Igen tudatos az a törekvés, hogy a váraknak, a kastélyoknak a tájban való megjelenését ábrázolják, megismerhető tehát az a természeti-táji és épített környezet (település), amelyből az erősségek kinőttek. A látványanyag több esetben filmmel, valamint animációval szemléltetett mondafeldolgozással egészül ki, ami a történelmi légkör megteremtése szempontjából hatásos. A kiemelkedő jelentőségű várakat és kastélyokat „Kronika” címszó alatt bővebben is bemutatják, s közlik a rájuk vonatkozó főbb szakirodalmat. Ezáltal a vártörténet iránt mélyebben érdeklődők eligazítást kapnak ismereteik bővítésének lehetőségéről. Az irodalomjegyzékben a régi eredmények mellett a legfrissebb publikációk is szerepelnek, s nemcsak a magyarországiak, hanem a horvát, a szlovén, az osztrák kutatások eredményei is.

A terület várakban, kastélyokban igen gazdag, s a kisebb erősségek mellett olyan jeles, ma is sokak által látogatott helyek találhatóak, mint pl. Esztergom, Eszterháza, Győr, Keszthely, Kismarton, Komárom, Németújvár, Siklós, Sárvár, Varasd, Visegrád. A helyek megközelítése ezúttal is két úton lehetséges. Kiindulhatunk a betűrendből, s ennek alapján az Alsólendvától Zsámbékiig terjedő skála elemei között válogathatunk. De választhatjuk a térképet is a kijelöléshez, s ebben az esetben egy-egy történelmi vármegye egészéből, a településhálózat és a várrendszer összefüggéseiből emelhetjük ki a közelebről megismerni kívánt építményt. Ez utóbbinak jelentőségét növeli az a tény, hogy egyes megyék, illetve megyerészek ma a szomszédos országok területére esnek, amelyek földrajzát, közigazgatását a hazainál jóval kevésbé ismerheti a mai szemlélődő. Szlovákiába, Ausztriába, Szlovéniába vagy Horvátországba vezet az utunk, amikor például Komárom, Fraknó, Alsólendva vagy Csáktornya erődített falait nézegetjük.

A programhoz továbbra is kapcsolódik egy képes fogalomtár, amelyben a várépítészetben, a korabeli hadviselésben használt kifejezéseket magyarázzák (pl. barbákn, falszoros, freskó, kazamata, rondella), valamint egy arcképcsarnok, amely a történelmi szerepet vállaló családok nagyjait (pl. Balassák, Esterházyak, Festeticsek, Kanizsaiak, Szapáryak, Zichyek) mutatják be. Van egy „Várbazár” elnevezésű fejezet, amelyben a várak építéséről, fenntartásáról, a leltárakról, a hadi szabályokról és az ostromokról mutatnak be korabeli dokumentumokat, s ezek a szórakoztató ismeretközléstől tovább vezetnek a tudományos forrásokkal való találkozásig. A program a nyomtatást is lehetővé teszi, a használó tehát összeállításokat készíthet a maga kedvére és tanulságára.

Különböző korosztályokhoz szól a „Várak, kastélyok, legendák” teljessé tett háromrészes sorozata. Igaz: Pentium processzoros számítógép, 32 Mbyte memória, nyolcszoros sebességű CD olvasó, hangkártya, Windows 2000/NT operációs rendszer szükséges hozzá, de aki e feltételekkel rendelkezik, változatosan használható programhoz juthat mind az igényes szórakozás, mind újabb ismeretek megszerzése céljára. S noha várainkról könyv alakban több kitérő leírás, elbeszélés található – elég talán, ha Csorba Csaba igen sikeres könyvsorozatára gondolunk –, a számítógép, a multimédia alkalmazása újabb érdeklődő csoportokhoz viheti el a témakör tudás- és élményanyagát. Ezért üdvözljük és mutatjuk be szívesen a Talma Kiadónak a honismeretet szolgáló vállalkozását.

Kováts Dániel